

УДК 377.35:378

Андрій Вадимович АНДРЕЙЧЕНКО

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет, Україна,
e-mail: a.andreichenko@oneu.ukr.education,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1854-9099>*

Раїса Володимирівна ГРІНЧЕНКО

*доктор економічних наук, доцент, завідувачка кафедри економіки підприємства та організації підприємницької діяльності, Одеський національний економічний університет, Україна, e-mail: raya11@ukr.net,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3366-6154>*

Лілія Вікторівна ЖЕРДЕЦЬКА

*доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри банківської справи, Одеський національний економічний університет, Україна,
e-mail: lzherdetska@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5398-868X>*

**ПЕРЕДУМОВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС**

Андрейченко, А. В., Грінченко, Р. В., Жердецька, Л. В. Передумови, проблеми та перспективи впровадження дуальної освіти в навчальний процес. *Вісник соціально-економічних досліджень* : зб. наук. праць. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2023. № 3-4 (86-87). С. 135–148.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем та перспектив впровадження дуальної освіти в навчальний процес. Дуальна форма освіти передбачає тісний взаємозв'язок і поєднання теоретичної та практичної складової через навчання безпосередньо на робочому місці. У результаті розвиток дуальної освіти може сприяти зростанню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності українських компаній на світовому ринку, а також зможе гарантувати здобувачу місце подальшого працевлаштування. Предметом дослідження є ефективне використання потенціалу університету щодо впровадження дуальної форми навчання. Метою статті є дослідження теоретичних засад впровадження дуальної форми здобуття освіти з подальшим обранням оптимальної моделі її функціонування в Україні. Методологічною базою дослідження є нормативно-правові акти України, що регламентують діяльність закладів вищої освіти, наукові праці вітчизняних вчених та зарубіжних фахівців з проблеми впровадження дуальної форми здобуття освіти. У дослідженні розкрито зміст дуальної форми навчання та сформовані перспективи її впровадження; проаналізовано моделі дуальної форми освіти в окремих європейських університетах, зокрема Польщі, Іспанії та Німеччині; досліджено особливості впровадження дуальної освіти у навчальних закладах України. Вивчення досвіду провідних університетів ЄС щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти та різних форм її імплементації в навчальний процес надало можливість ґрунтовного вивчення всіх переваг та ризиків для подальшого впровадження у вітчизняних ЗВО з урахуванням національних особливостей навчального процесу. Практична значимість роботи полягає у запропонованій моделі запровадження дуальної форми навчання в Одеському національному економічному університеті, що дозволить підвищити якість підготовки випускників, а також посилити взаємовідносини між університетом, здобувачем освіти та роботодавцем.

Ключові слова: освіта; дуальна освіта; форми здобуття освіти; освітній процес; конкурентоспроможність університету.

Andrii ANDREICHENKO

Doctor of Economics, Professor, Head of Economics, Law and Business Management Department, Odessa National Economics University, Ukraine, e-mail: a.andreichenko@oneu.ukr.education, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1854-9099>

Raisa HRINCHENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, Head of Enterprises Economy and Entrepreneurial Activity Organization Department, Odessa National Economics University, Ukraine, e-mail: rayal1@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3366-6154>

Lilia ZHERDETSKA

Doctor of Economics, Professor, Head of Banking Department, Odessa National Economics University, Ukraine, e-mail: lzherdetska@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5398-868X>

PREREQUISITES, PROBLEMS AND PROSPECTS OF DUAL EDUCATION IMPLEMENTATION INTO THE EDUCATIONAL PROCESS

Andreichenko, A., Hrinchenko, R. & Zherdetska, L. (2023). Prerequisites, problems and prospects of dual education implementation into the educational process [Peredumovy, problemy ta perspektyvy vprovadzhenia dualnoi osvity v navchalnyi protses], *Socio-economic research bulletin, Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 3-4 (86-87), pp. 135–148.

Abstract. *The article is devoted to the study of problems and prospects of introducing dual education into the educational process. The dual form of education involves a close relationship and combination of theoretical and practical components through training directly at the workplace. The development of dual education can contribute to the growth of innovations and increase the competitiveness of Ukrainian companies on the world market, and can also guarantee the applicant a place of further employment. The subject of the study is the effective use of the university's potential for the introduction of a dual form of education. The purpose of the article is to study the theoretical foundations of the implementation of a dual form of education with the subsequent selection of the optimal model of its functioning in Ukraine. The methodological basis of the study is the regulatory legal acts of Ukraine, which regulate the activities of higher education institutions, scientific works of domestic scientists, and foreign specialists on the issue of the implementation of a dual form of education. The study revealed the content of the dual form of education and formed prospects for its implementation; analyzed models of the dual form of education in certain European universities, particularly in Poland, Spain, and Germany; the peculiarities of the implementation of dual education in educational institutions of Ukraine were investigated. The study of the experience of the leading EU universities regarding the introduction of a dual form of education and various forms of its implementation in the educational process provided an opportunity to thoroughly study all the advantages and risks for further implementation in domestic higher education institutions, taking into account the national characteristics of the educational process. The practical significance of the work lies in the proposed model of introducing a dual form of education at the Odessa National Economic University, which will improve the quality of*

graduate training, as well as strengthen the relationship between the university, the student, and the employer.

Keywords: *education; dual education; forms of education; educational process; university competitiveness.*

JEL classification: *A220; I250*

DOI: *[https://doi.org/10.33987/vsed.3-4\(86-87\).2023.135-148](https://doi.org/10.33987/vsed.3-4(86-87).2023.135-148)*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дуальна форма освіти передбачає тісний взаємозв'язок і поєднання теоретичної та практичної складової через навчання безпосередньо на робочому місці. Ця форма освіти своїм корінням сягає глибоко в традиції ремісничого учнівства та найбільшого розвитку набула у Німеччині. Проте, нині все більше країн впроваджують дуальну форму навчання саме в систему вищої освіти. В Україні до недавнього часу моделі дуальної освіти в її класичному розумінні не було, хоча окремі елементи традиційно використовуються у фаховій передвищій освіті та навіть у технічних і аграрних закладах вищої освіти.

Водночас в 2018 році в Україні розроблено та ухвалено Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, метою якої є вироблення засад державної політики щодо підвищення якості професійної підготовки фахівців на основі дуальної форми здобуття освіти. Фактично прийняття цього документу стало початком запровадження дуальної освіти у повному обсязі, у тому числі, й у вищій освіті. Вже восени 2019 року МОН України відповідним наказом запровадило проведення широкомасштабного пілотного проєкту у сфері дуальної освіти. Учасниками експерименту стали 44 заклади вищої і фахової передвищої освіти за 31 спеціальністю та понад 100 роботодавців. Необхідно зазначити, що серед учасників експерименту лише три ЗВО здійснювали підготовку здобувачів за дуальною формою навчання у межах спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного, Івано-франківський національний технічний університет нафти і газу, Національний університет водного господарства та природокористування); крім того, проєкт запровадження дуальної форми навчання за спеціальністю 072 також функціонує у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.

Зазначене вище свідчить, з одного боку, про зацікавленість фінансових установ до більш тісної співпраці із ЗВО у сфері підготовки фахівців; проте, з іншого боку, – незначна кількість практичних кейсів такого співробітництва потребує додаткової оцінки та, за необхідності, заповнення цієї ніші.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблема впровадження дуальної освіти набуває актуальності та привертає увагу вітчизняних науковців до її вивчення, зокрема, у своєму дослідженні Л. Марценюк та О. Груздев вважають, що саме дуальна форма може стати вирішенням проблем сьогодення у взаємовідносинах між навчальним закладом, здобувачем освіти та роботодавцем, а також доводять, що впровадження дуальної форми здобуття освіти є запорукою підвищення якості підготовки фахівців з урахуванням вимог роботодавців [1]. О. Романишина та А. Дундюк висвітлюючи розвиток дуальної освіти в Німеччині, яка є одним з лідерів за рівнем кваліфікації кадрів наголошують, що у сучасному

освітньому процесі для здобувача освіти дуальна форма навчання має відчутні переваги і не повинна охоплювати всіх студентів, які навчаються [2]. О. Кравченко у своєму дослідженні вбачає, що дуальна форма здобуття освіти забезпечує безперервність та послідовність етапів навчання, гнучкість та варіативність змісту освітніх технологій, адаптивність й соціалізацію здобувачів освіти до мінливих умов виробничого середовища [3]. О. Афанасьєва та О. Шахова в своїй праці наголошують, що одним із способів зробити систему освіти більш ефективною як для студентів, так і для ЗВО, є концепція дуальної освіти та спираючись на досвід Німеччини обґрунтовують доцільність алгоритму впровадження концепції дуальної освіти в українські ЗВО, що, на думку авторів, допоможе підвищити якість підготовки випускників, а також створити більш ефективні стосунки із регіональними підприємствами і державою [4]. Я. Довгенко, Л. Яременко та Ю. Яременко дослідили особливості дуальної форми навчання Німеччини та України, а також розкрили переваги і ризики від її впровадження у вітчизняних ЗВО [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на поточні досягнення науковців, питання впровадження дуальної освіти у навчальних процес університетами не були предметом ґрунтовних досліджень раніше і є перспективними для подальшого дослідження в нашій державі. Найбільш дискусійним питанням в Україні залишається обрання оптимальної моделі впровадження дуальної форми здобуття освіти. Вивчення досвіду провідних університетів ЄС щодо впровадження дуальної освіти та різних форм її імплементації у навчальний процес надає нам можливість ґрунтовного вивчення всіх переваг та ризиків для подальшого впровадження у вітчизняних ЗВО з урахуванням національних особливостей навчального процесу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем та перспектив впровадження дуальної освіти у навчальних процес; розкриття змісту дуальної форми навчання та перспектив впровадження; аналіз моделей дуальної форми освіти в окремих європейських закладах вищої освіти, зокрема в університетах Польщі, Іспанії та Німеччини; дослідити особливості впровадження дуальної освіти у навчальних закладах України; обґрунтувати модель запровадження дуальної форми навчання в Одеському національному економічному університеті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одеський національний економічний університет є одним із виконавців проекту «Integrating dual higher education in Moldova and Ukraine 617490-epp-1-2020-1-md-eppka2-cbhe-sp/COOPERA» (далі – COOPERA), який фінансується за грантом від Erasmus KA2, що об'єднав 14 партнерів із 7 європейських країн – з України (4 університети та Міністерство освіти і науки), Молдови (3 університети та Міністерство освіти, культури та науки) та по одному університету з Німеччини, Іспанії, Болгарії, Польщі та Словенії. Метою проєкту є впровадження практики дуальної освіти у закладах вищої освіти України та Молдови (рис. 1).

Учасники протягом 2021–2024 років повинні вивчити досвід провідних європейських навчальних закладів та запропонувати механізм його імплементації у вітчизняних реаліях. Свого поширення термін «дуальна освіта» (від лат. *dualis* – подвійний) набув у шестидесяті роки в Німеччині, де вперше поєднали професійне навчання та роботу на підприємствах. Студенти приблизно половину свого часу, а іноді й 30%, проводять у навчальному закладі і стільки ж на підприємствах,

використовуючи на практиці отримані знання та набуваючи практичних навичок. При цьому підприємства отримують потенційно висококваліфікованих та вмотивованих працівників, що обумовлює їх зацікавленість в участі у програмах дуальної освіти. Це повинно призводити до тристоронньої роботи з приводу впровадження дуальної освіти.

Рис. 1. Офіційний логотип проєкту «Integrating dual higher education in Moldova and Ukraine – COOPERA»

Джерело: [6]

Під дуальним способом здобуття освіти розуміють спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб в закладах освіти (в інших суб'єктах освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної класифікації [7].

Впровадження практики дуальної освіти у діяльність університетів в Україні, в т.ч. ОНЕУ, передбачає розробку внутрішніх положень про організацію навчального процесу за дуальною формою навчання, розробку навчальних планів, які значною мірою передбачають перенесення академічної роботи у практичну сферу, у першу чергу, безпосередньо на територію стейкхолдера дуальної освіти (підприємства, установи). Також важливого значення набуває залучення до практико-орієнтованого викладання керівників та працівників стейкхолдерів.

Однією зі спеціальностей, для якої особливої важливості набуває отримання практичних навичок безпосередньо в процесі навчання є спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». При цьому дуальність освіти за цією спеціальністю має суттєві відмінності, оскільки важливою цільовою сферою діяльності її випускників є започаткування власної підприємницької діяльності.

Для цього в ОНЕУ у 2018 році створено Центр розвитку молодіжного підприємництва «Startup University», який покликаний сприяти утворенню сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Колективом Центру вивчено передовий досвід зарубіжних країн, у тому числі Франції, Німеччини, Польщі, Угорщини щодо алгоритму створення і функціонування бізнес-інкубаторів, що більш детально було розкрито у минулих працях [8; 9].

Діяльність «Startup University» полягає наданні бізнес, консультаційних та тренінгових послуг молоді для підвищення ефективності здійснення господарської діяльності населенням на території Одеської області.

Розвиток підприємницького світогляду серед молоді є запорукою економічного процвітання країни у майбутньому. Молоді люди повинні мати змогу отримати досвід, знання, навички створення власного бізнесу, щоб у подальшому реалізувати себе як підприємець. Сучасні динамічні умови господарювання вимагають від молоді постійно підвищувати рівень своїх знань та навичок, використовувати новітні методики, технології та інформаційні ресурси. Велика

кількість інформації з будь-якого напрямку розвитку бізнесу створює складності для самостійного вивчення.

Одним із основних варіантів розв'язання проблеми є створення та розвиток альтернативного середовища навчання молоді, вільного від стереотипів, з метою отримання специфічних знань для власної самореалізації, а також формування кола спілкування для генерації ідей та подальшої підтримки бізнесу.

За цей час за результатами діяльності проекту «Startup University» здійснено:

1. Надання консультацій випускникам «Startup University» у кількості більше, ніж 14900, що надало можливості сформувати новітній світогляд молоді Одеської області щодо особливостей ведення бізнесу.

2. Кількість створених Startup проєктів випускниками «Startup University» склала 163 проєкти, що є значною позитивною передумовою для відкриття молоддю Одеського регіону власних справ.

3. Проведення тренінгів, семінарів та майстер-класів сприяло збільшенню рівня обізнаності молоді про переваги підприємницької діяльності як активного, творчого, економічно самодостатнього способу життя.

Таким чином, ОНЕУ створює передумови та можливості практичного застосування студентами теоретичних знань в рамках участі у проєкті «Startup University».

Отже, дуальна підприємницька освіта покликана надати можливість студентам практично застосовувати отримані знання, softskills для формування підприємницького духу, розвитку у них інноваційної культури та отримувати безпосередній досвід ведення бізнесу. Так, на 1-2 курсах така діяльність має більше ознайомчу та мотивуючу функцію, але вже з 3-4 курсів студенти повинні мати змогу та отримувати допомогу у започаткуванні власної підприємницької справи. Для цього, вважаємо, слід здійснити певні організаційні кроки, врахувавши досвід європейських університетів. Так, у Франції студенти, які започатковують власну інноваційну підприємницьку діяльність (startup) отримують офіційний статус студент-підприємець, який надає великі можливості у трансформації траєкторії навчання, в т.ч. отримання вільного графіку. Студент-підприємець отримує консалтингову, організаційну та навіть фінансову підтримку від держави, університетів та університетських інкубаторів й фондів. Перебування в статусі студент-підприємець дає змогу отримання у пільгове (іноді безкоштовне) використання приміщень, обладнання університетів (центрів розвитку підприємництва), надає можливість пільгового оподаткування. Цей статус зберігається й за випускниками університетів протягом 1 року.

В рамках виконання зазначеного проєкту було досліджено практики впровадження дуальної освіти в Польщі, Іспанії та Німеччині (табл. 1).

Таблиця 1

Моделі дуальної форми освіти в окремих європейських закладах вищої освіти

Країна / ЗВО	Модель
Іспанія (University of Lleida)	Компанії долучаються до відбору студентів та відповідають за практичну частину навчання. На дуальне навчання відводиться перелік вибіркового дисциплін. Студенти навчаються 4 години у ЗВО та 4 години в компанії протягом кожного робочого дня. Регламентується державним регулюванням.

Продовження табл. 1

Німеччина (DHBW)	Компанії відбирають своїх студентів і відповідають за практичну частину навчання. Поділ навчального року на 3-місячні чверті/семестри є основним принципом дуального навчання. Протягом тримісячного терміну (семестр/чверть) студенти занурюються у навчання в університеті та навчання на робочому місці, тобто між отриманням теоретичних знань і застосуванням цих знань на практиці. Регламентується державним регулюванням.
Польща (WSB University)	Немає жорсткого державного регулювання 1 модель. Навчальні заняття проходять щотижня з середи до п'ятниці; у понеділок-вівторок студенти знаходяться на підприємстві. 2 модель. Підприємство – це робоче місце студентів. Студенти заочної форми навчання (part-time students) є частиною дуальної системи навчання. Аудиторне навантаження не суттєво відрізняється від денної форми навчання. Навчальні курси та спеціалізації обираються у співпраці з компаніями. 3 модель. Кожен семестр навчання включає лекції (ЗВО), заняття та майстер-класи (компанія). Цикли майстер-класів та воркшопів за участю експертів-практиків виступають в якості практичної частини навчального процесу, на яку виділяються кредити ECTS. Після першого, другого та третього курсів навчання студент має проходити тримісячне стажування у компанії.

Джерело: складено за даними [10]

Отже, як свідчать дані табл. 1, в окремих країнах є державне регулювання, яке регламентує процес навчання за дуальною формою. Варто додати, що у Німеччині, крім державного регулювання, модель дуальної освіти сформована також традиціями та багаторічним досвідом. Німецька модель традиційно регламентується державою і є складовою побудови суспільства в цілому. Метою перших законів була інтеграція неповнолітніх пролетарів і нижчого середнього класу в буржуазну національну державу шляхом громадянського виховання.

В Іспанії також є певні регуляторні вимоги до процесу навчання здобувачів ЗВО за дуальною формою. Водночас у цій країні, зокрема, в Університеті Льєди, використовується модель поділеного робочого дня, а навчання за дуальною формою передбачено в межах вибіркової складової навчального плану. Такий підхід є достатньо гнучким у запровадженні, оскільки дозволяє здійснювати теоретичне навчання для всього контингенту студентів незалежно від форми навчання – дуальної чи класичної денної.

Найбільш гнучкий підхід передбачає польська модель запровадження навчання за дуальною формою. Жорсткого державного регулювання в цій країні немає, основними критеріями визначення форми навчання як дуальної по суті є працевлаштування (стажування) на підприємстві та значне підсилення практичної складової навчальних планів. Безумовною перевагою такого підходу є простота запровадження, відсутність бюрократичних процедур, однак до недоліків варто віднести потенційну підміну понять у випадку використання.

Водночас необхідно зазначити, що з точки зору можливостей запровадження в ОНЕУ особливій уваги заслуговує розгляд моделі дуальної освіти, що впроваджена в Іспанії.

Дуальна освіта в Університеті міста Льєди UdL (Іспанія). Університет має партнерські угоди із значним переліком компаній за різними освітніми програмами. На програмах дуальної освіти в університеті у поточному році навчаються 369 осіб. Досвід впровадження дуальної освіти університет розпочав з 2008 року. Дуальна освіта впроваджена на бакалаврському та магістерському рівнях навчання. На сайті університету викладені можливості щодо партнерських угод із компаніями та особливості формування взаємовідносин між студентами під час практичної роботи у компанії. Студенти обирають попередньо компанію, яка їх зацікавила, відправляють запит, потім проходять співбесіду із представниками компанії та отримують погодження з боку університету.

Навантаження за дуальною формою навчання в магістратурі формується за моделлю 4/4 – 4 години на день робота у компанії, 4 години на день – навчання за освітньою програмою в університеті. Поділ навчального дня протягом року на 4/4 години є основним принципом дуального навчання в UdL.

І студенти, і організатори виробничого навчання укладають договір на півторарічний термін (магістерська програма); в рамках цього контракту студенти отримують регулярну заробітну плату за повний робочий день, є угоди із компаніями про зарахування навчання в університеті у якості трудового навчання. Протягом усього періоду навчання студенти регулярно переключаються між університетом і компанією, в якій проходить навчання, надають періодичні звіти кураторам з компанії та університету.

Академічна теорія і навчання на робочому місці тісно скоординовані і включають розробку проєктів. Такий підхід дозволяє студентам під час навчання отримати професійний досвід і соціальні навички, необхідні у повсякденному трудовому житті. Вони отримують проєкти та завдання відповідно до їх зростаючих здібностей і розвивають свої навички під керівництвом більш досвідчених колег.

Модель, що пов'язує теорію та практику, базується на магістерській програмі, яка триває 3 семестри: теоретичне навчання в університеті займає 80% календарного часу, але при цьому становить 72 ECTS; практична підготовка на підприємствах становить 20% календарного часу, але при цьому на неї виділяється лише 18 ECTS. 18 ECTS – забезпечуються засвоєнням трьох дисциплін: однієї спеціалізованої та двох вибірковоїх (по 6 ECTS кожна). За результатами дуального навчання студенти подають звіти та оцінюються комплексно комісією із представників університету та компаній двічі кожного семестру. Оцінка формується із урахуванням здобутих компетенцій студентом за кожною з 3 дисциплін.

Таким чином, спираючись на попередні дослідження [2; 3], можна дійти наступних висновків щодо особливостей впровадження дуальної освіти у вищих навчальних закладах:

- необхідно сформувати навчальний план, який дозволить здобувачеві отримувати знання за всіма функціональними напрямками підприємницької діяльності, сформувати необхідні для здійснення цієї діяльності компетенції;

- залучити до викладання цих освітніх компонент досвідчених у практичному бізнесі викладачів або безпосередньо бізнесменів-практиків, укласти договори з підприємствами, зацікавленими у наймі здобувачів дуальної освіти;

- організаційно передбачити можливість отримання індивідуальної траєкторії навчання за вибором студента;
- розробити внутрішні положення та навчально-методичні матеріали для забезпечення дуальної форми навчання.

В ОНЕУ в межах проекту Erasmus + COOPERA project «Integration of dual higher education in Moldova and Ukraine», ref. no. 617490-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-SVHE-SP [6] імплементація елементів дуальної форми навчання проводиться за такими освітньо-професійними програмами (далі – ОПП):

- ОПП бакалаврського (першого) рівня вищої освіти «Міжнародний банківський бізнес» (спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»);
- ОПП магістерського (другого) рівня вищої освіти «Економіка, планування та управління бізнесом» (спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»);
- ОПП магістерського (другого) рівня вищої освіти «Економіка та стратегія розвитку підприємства» (спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»).

Основною передумовою запровадження дуальної освіти у навчальний процес в ОНЕУ стали результати комунікацій зі стейкхолдерами (анкетування, круглі столи тощо), які визначили необхідність підсилення практичної підготовки здобувачів ЗВО. За результатами проведених у межах виконання проекту опитувань можна виділити такі основні мотиви впровадження дуальної форми навчання за зазначеними вище ОПП:

- потреба у посиленні практичної підготовки;
- регламентувати й удосконалити процес навчання для студентів очної форми, які працюють за фахом та навчаються за індивідуальним графіком;
- забезпечити роботодавцям можливість відбору найбільш мотивованих та лояльних фахівців.

За результатами реалізації проекту в ОНЕУ було обґрунтовано модель запровадження дуальної форми навчання (рис. 2).

Рис. 2. Модель запровадження дуальної форми навчання в Одеському національному економічному університеті
Джерело: складено авторами

Як видно з рис. 2, в ОНЕУ аргументовано застосування моделі поділеного робочого дня. Відповідно до цієї моделі здобувачі ЗВО першу частину робочого

дня слухають лекції, виконують практичні завдання в університеті, а в межах другої половини робочого дня здобувають практичні знання та навички на робочому місці. Така модель переважно наслідує досвід Університету міста Льєда UdL (Іспанія). Доцільність імплементації саме цього досвіду полягає в тому, що модель на рис. 2 забезпечує:

- гнучкість реалізації, яка втілюється у можливості поєднання теоретичного навчання в академічній групі/групах в рамках освітньої програми;
- компроміс з роботодавцями (у процесі підготовки до пілотування модель було схвалено більшістю компаній-партнерів);
- моніторинг і підтримку відносин «Університет-Студент», оскільки постійно підтримується комунікація з компаніями та студентами, що дозволить вчасно реагувати на можливі проблеми та виклики.

Цілями реалізації моделі дуальної форми навчання в Одеському національному економічному університеті є наступні:

1. Вироблення засад політики ЗВО щодо підвищення якості практичної підготовки фахівців на основі дуальної форми здобуття освіти з одночасним збереженням академічної складової вищої освіти.

2. Забезпечення національної економіки кваліфікованими фахівцями на засадах формування тріади «Університет-Компанія-Студент», що сприятиме зміцненню зв'язків зі стейкхолдерами та підвищенню ролі роботодавців у формуванні освітніх програм.

3. Підвищення конкурентоспроможності випускників ЗВО на ринку праці шляхом підсилення їх практичної підготовки, скорочення періоду адаптації та зміцнення мотивації й розуміння вимог до професійної діяльності.

Водночас, не зважаючи на переваги та необхідність запровадження дуальної форми навчання, ці процеси супроводжуються низкою викликів та проблем.

Впровадження дуальної освіти є актуальним питанням у багатьох країнах світу. Хоча цей метод навчання має численні переваги, такі як практичні навички та зменшення безробіття, його впровадження також стикається зі своїми власними проблемами. Зокрема, науковці виділяють такі проблеми та виклики запровадження дуальної форми навчання: державне регулювання та сертифікація; забезпечення якості освіти; недобросовісна поведінка роботодавців; перемовини з партнерами; негативне сприйняття та захист прав здобувачів ЗВО [6].

Отже, цей перелік проблем та викликів запровадження дуальної форми навчання можна поділити на окремі групи.

Перша група – це виклики, що пов'язані з державою (державне регулювання та сертифікація/акредитація). Зокрема в Україні дуальна форма навчання регулюється Законом України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положенням «Про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти». Водночас виникає багато перешкод декларування навчання за дуальною формою в межах конкретних освітніх програм. Нині все ще не вирішеною з точки зору державного регулювання та проходження процесу акредитаційної експертизи залишається низка питань, серед яких варто відзначити наступні: критерії визнання цієї форми освіти; підходи до формування освітніх програм та навчальних планів; договірні відносини між учасниками реалізації навчання за дуальною формою.

Наступна низка проблем пов'язана із взаємовідносинами між роботодавцем, університетом та здобувачем. Перша проблема – це налагодження взаємозв'язків із

роботодавцями, переконання їх щодо переваг дуальної форми навчання та необхідності дотримуватися вимог, які висувуються до реалізації цієї форми здобуття освіти. Однією з головних труднощів є партнерство між освітніми установами та підприємствами. Виникають питання стосовно того, як забезпечити ефективну співпрацю, визначити відповідальність сторін, а також забезпечити високий стандарт навчання, щоб випускники були готові до викликів сучасного ринку праці. Друга проблема цієї групи стосується забезпечення якості освіти в умовах, коли частина результатів навчання формується на робочому місці та необхідності підтримки зворотного зв'язку зі здобувачами. Вирішенню цієї проблеми сприятиме налагодження ефективної комунікації між координаторами кураторами. Наступна потенційна проблема полягає у недобросовісній поведінці роботодавців – вони можуть пропонувати здобувачам гірші умови праці, прагнучи до скорочення власних витрат. Водночас сумлінний роботодавець, який витратив час та кошти на навчання здобувача може втратити співробітника, якщо конкурент пропонує вищу зарплату.

Ще одна група проблем, пов'язаних із запровадженням та реалізацією дуальної форми навчання, стосується ставлення абітурієнтів та батьків. З одного боку, є батьки та студенти, які зацікавлені у підвищенні практичної складової освіти та поєднання працевлаштування за спеціальністю та навчання; проте, з іншого боку, існують і ті, хто із засторогою відноситься до дуальної освіти внаслідок сумнівів щодо якості навчання та умов працевлаштування. Проблемою є стереотипи та усвідомлення важливості дуальної освіти серед громадськості та здобувачів. Деякі можуть переймати погляд, що вища освіта є більш престижною, і це може стати перешкодою для впровадження практичної складової дуального навчання.

Необхідно додати, що існують питання стосовно фінансування та ресурсів. Впровадження дуальної освіти вимагає збалансованого фінансування з боку як держави, так і підприємств. Підприємства можуть неохоче вкладати кошти в освіту, і державі необхідно створити стимули для залучення інвестицій.

На закордонний досвід можна дивитися як на приклад для знаходження ефективних моделей впровадження дуальної освіти. Країни, такі як Німеччина та Швейцарія, демонструють успішні приклади партнерства між освітою та підприємствами, а також ефективні моделі фінансування.

Розвиток дуальної освіти в Іспанії являє собою важливий аспект реформ в системі освіти. Іспанія спробувала впроваджувати елементи дуального навчання в систему професійної освіти, проте існують певні проблеми та перспективи, які слід розглядати. Однією з проблем є недостатня розгортаність програм дуального навчання та недостатнє охоплення великої кількості галузей. Специфічні вимоги та особливості різних секторів економіки важливо враховувати для ефективного впровадження дуальної освіти в різні галузі.

Ще однією проблемою є нестабільність партнерських відносин між освітніми установами та підприємствами. Успішне дуальне навчання вимагає тісної співпраці з бізнес-середовищем, і важливо забезпечити стійкі та довгострокові партнерства.

Також існує проблема в оцінці та визнанні досягнень здобувачів, які здобули дуальну освіту. Необхідно розробити систему оцінювання та сертифікації, щоб визнати індивідуальний успіх здобувачів та надати їм можливість працевлаштування.

Несприятливі економічні умови, такі як високе безробіття серед молоді, можуть ускладнювати розвиток дуальної освіти. Проте, ця система може стати

перспективною, сприяючи зменшенню безробіття та формуванню кваліфікованої робочої сили, відповідної вимогам сучасного ринку праці.

Щодо перспектив, важливо звернути увагу на розширення діапазону відгалужень, що охоплюються дуальною освітою, залучити більше компаній та розробити стандарти якості. Крім того, розвиток механізмів співпраці між різними рівнями уряду, освітніми установами та бізнес-середовищем може стати ключовим для забезпечення успішного впровадження дуальної освіти в Іспанії.

Хоча впровадження дуальної освіти в Іспанії зіткнулося з труднощами, перспективи її розвитку залишаються обіцяючими, особливо при належній увазі до основних викликів та вжитті заходів для їх вирішення.

Впровадження дуальної освіти у світі зіткнулося із значними викликами, проте, водночас може принести значний внесок у підготовку кваліфікованих робітників та покращити зв'язок між освітою та працевлаштуванням. Розв'язання цих проблем вимагає спільних зусиль влади, освітніх установ і підприємств для створення ефективної та узгодженої системи дуальної освіти.

Дуальна освіта, яка поєднує теоретичне навчання з практичними навичками, стає важливим інструментом розвитку освітньої системи в Україні. Забезпечуючи здобувачам можливість отримати не лише теоретичні знання, але й практичний досвід, дуальна освіта може відкривати нові перспективи для молоді та підвищувати конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

Висновки і перспективи подальших розробок. Незважаючи на потенційні переваги, розвиток дуальної освіти в Україні стикається з власними викликами. Однією з ключових проблем є недостатній розвиток партнерства між освітніми установами та підприємствами. Співпраця з бізнесом вимагає встановлення стійких механізмів і взаєморозуміння.

До інших труднощів можна віднести недостатній рівень фінансування та невизначеність стандартів оцінювання успішності здобувачів. Справедливі та адекватні критерії оцінювання є критичними для забезпечення якості дуальної освіти та стимулювання підприємств активно співпрацювати.

Переваги розвитку дуальної освіти в Україні величезні. Перш за все, це може стати механізмом зменшення безробіття серед випускників і підвищення їх шансів на успішну кар'єру в обраній сфері. Практичний досвід забезпечить студентам реальний вигляд на робоче середовище та сприятиме полегшенню вступу в професійну діяльність. Додатково, розвиток дуальної освіти може сприяти зростанню інновацій та підвищенню конкурентоспроможності українських компаній на світовому ринку. Кваліфіковані працівники, готові до викликів індустрії, становлять ключовий ресурс для будь-якої економіки.

Розвиток дуальної освіти в Україні може бути вирішальним етапом у модернізації системи освіти та підготовці кваліфікованої робочої сили. З метою подолання труднощів, необхідно належним чином взаємодіяти з підприємствами, забезпечити стабільне фінансування та розробити ефективні механізми контролю якості. Дуальна освіта може стати каталізатором для створення гнучких, адаптивних фахівців, готових до викликів XXI століття. Її розвиток в Україні вимагає відданості всіх сторін: влади, освітніх установ, підприємств та громадськості. З урахуванням правильного підходу, дуальна освіта може стати ключовим інструментом для формування стійкої та конкурентоспроможної економіки в Україні.

Перспективи подальших розробок полягають у вирішенні проблеми провадження дуальної освіти, зокрема формування культури дуальної вищої освіти, що потребує наявності потужних роботодавців і бізнес-організацій, залучення профспілок, які б стали провідними гравцями запровадження дуального навчання та сприяли б формуванню позитивної суспільної думки.

Література

1. Марценюк Л. В., Груздев О. В. Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії та практики. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.58>.
2. Романишина О., Дундюк А. Дуальна освіта як одна з умов формування професійної компетентності техніків-технологів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2021. Вип. 1 (48). С. 361–364. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.361-364>.
3. Кравченко О. Дуальна освіта в Україні : від концепції до практики. *Молодий вчений*. 2021. Вип. 2 (90). С. 64–69. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-12>.
4. Afanasieva O. K., Shakhova O. A. Dual education as a way to solve modern problems of Ukrainian higher educational institutions. *Development of management and entrepreneurship methods on transport*. 2021. No. 3 (76). Pp. 104–114. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2021-3-104-114>.
5. Довгенко Я. О., Яременко Л. І., Яременко Ю. В. Впровадження дуальної освіти у виші : переваги та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-29>.
6. *Інтеграція дуальної вищої освіти в Молдові та Україні / Проект COOPERA в ОНЕУ*. URL: <http://oneu.edu.ua/33673-2> (дата звернення: 27.11.2023).
7. *Про освіту* : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 28.11.2023).
8. Літвінов О. С., Малишко В. С., Літвінова В. О. Розвиток молодіжного підприємництва у вищому закладі освіти. *Сучасні детермінанти розвитку бізнес-процесів в Україні* : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Київ, 11 квітня 2019 р.). Київ : КНУТД, 2019. С. 27–30.
9. Літвінов О. С., Малишко В. С., Капталан С. М. Розвиток студентських стартапів в університетському середовищі. *Сучасні технології комерційної діяльності і логістики* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21-22 травня 2020 р.) Київ : КНЕУ, 2020. С. 295–296.
10. Матеріали робочих візитів в межах проекту Erasmus + COOPERA project «Integration of dual higher education in Moldova and Ukraine», ref. no. 617490-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-SBHE-SP. URL: <http://oneu.edu.ua/33673-2> (дата звернення: 30.11.2023).
11. *Work-based learning: benefits and obstacles a literature review for policy makers and social partners in etf partner countries*. European training foundation. 2013. URL: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/576199725ED683BBC1257BE8005DCF99_Work-based%20learning_Literature%20review.pdf (access date: 30.11.2023).

References

1. Martseniuk, L., & Hruzdiev, O. (2021). Dual education as a means of effective combination theory and practice [Dualna osvita yak zasib efektyvnoho poiednannia teorii ta praktyky], *Ekonomika ta derzhava*, No. 3, s. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.3.58> [in Ukrainian]
2. Romanyshyna, O., & Dundiuk, A. (2021). Dual education as one of the conditions for the formation of professional competence of technologists [Dualna osvita yak odna z umov formuvannia profesiinoi kompetentnosti tekhnikiv-tekhnologiv], *Naukovyi visnyk*

- Uzhhorodskoho universytetu*, Seriya: Pedagogika. Sotsialna robota, Vyp. 1 (48), s. 361–364. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.361-364> [in Ukrainian]
3. Kravchenko, O. (2021). Dual education in Ukraine: from concept to practice [Dualna osvita v Ukraini: vid kontseptsii do praktyky], *Molodyi vchenyi*, Vyp. 2 (90), s. 64–69. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2021-3-104-114> [in Ukrainian]
 4. Afanasieva, O. K., & Shakhova, O. A. (2021). Dual education as a way to solve modern problems of Ukrainian higher educational institutions, *Development of management and entrepreneurship methods on transport*, No. 3 (76), pp. 104–114. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2021-3-104-114>.
 5. Dovhenko, Ya. O., Yaremenko, L. I., & Yaremenko, Yu. V. (2021). Analysis of the introduction of dual education in a higher education institution: benefits and risks [Vprovadzhennia dualnoi osvity u vyshi: perevahy ta ryzyky], *Ekonomika ta suspilstvo*, No. 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-29> [in Ukrainian]
 6. *Integration of dual higher education in Moldova and Ukraine* [Intehratsiia dualnoi vyshchoi osvity v Moldovi ta Ukraini], COOPERA project in ONEU. Retrieved from: <http://oneu.edu.ua/33673-2> [in Ukrainian]
 7. *On education*: Law of Ukraine, No. 2145-VIII, 05.09.2017 [Pro osvitu: Zakon Ukrainy, No. 2145-VIII, 05.09.2017]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian]
 8. Litvinov, O. S., Malysenko, V. S., & Litvinova, V. O. (2019). Development of youth entrepreneurship in a higher educational institution [Rozvytok molodizhnoho pidpriemnytstva u vyshchomu zakladi osvity], *Modern determinants of business processes development in Ukraine: Conference Proceedings of the III International scientific and practical Internet conference*, April 11, 2019. KNUTD, Kyiv, s. 27–30 [in Ukrainian]
 9. Litvinov, O. S., Malysenko, V. S., & Kaptalan, S. M. (2020). Development of student startups in the university environment [Rozvytok studentskykh startapiv v universytetskomu seredovyshchi], *Modern technologies of commercial activity and logistics: Conference Proceedings of the International scientific and practical conference*, May 21-22, 2020. KNEU, Kyiv, s. 295–296 [in Ukrainian]
 10. Materials of working visits within Erasmus + COOPERA project «Integration of dual higher education in Moldova and Ukraine», ref. no. 617490-EPP-1-2020-1-MD-EPPKA2-CBHE-SP. Retrieved from: <http://oneu.edu.ua/33673-2> [in Ukrainian]
 11. *Work-based learning: benefits and obstacles a literature review for policy makers and social partners in etf partner countries*. European training foundation, 2013. Retrieved from: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/m/576199725ED683BBC1257BE8005DCF99_Work-based%20learning_Literature%20review.pdf.